

על מה שולטים הרבנים?

בעקבות חוקי הדת האחרונים נתעוררה בחוגים רחבים הדרישה לבטל את הכפייה הדתית במידה שהיא קיימת בכל שטחי החיים. אולם בה בשעה שכמעט הכל יודעים את החוקים והנהגות הדתיות בשטח השבת והכשרות, הרי רק אנשי מקצוע מעטים יודעים את היקף השלטון הדתי על ענייני המשפחה של הפרט, או, כפי שהם קרואים בשפת המקצוע, "ענייני המעמד האישי". ד"ר רובינר גרעון, עורך דין תל-אביב, קיבל על עצמו לערוך דו"ח מקיף על כך לקוראי "העולם הזה":

יהודי: כל הרשום בפנקס

סעיף 51 לדבר המלך במועצתו על ארץ-ישראל, 1922, הוא המקנה את הרשימות בענייני המעמד האישי לבתי המשפט האזרחיים ולבתי-הדין של הרשויות הדתיות (המוסלמים, היהודים ושמונה העדות הנוצריות). אותו סעיף קובע שענייני המעמד האישי פירושה תביעות בעניין נשואין או גטין, מזון, נזק, כלכלה, אפוסטרופות כשרות יחסים של קטנים באימוץ, איסור השימוש ברכוש אנשים שהחוק פסל אותם, ירוש שות, צהאות ועזובות והנהלת נכסי אנשים נעדרים.

לבתי-הדין הרבניים של העדה היהודית יש שיפוט יחיד בענייני נשואין, גטין, מזונות וקיום צוואות של אנשים מבני עדתם שאינם נתינים זרים. נוסף לכך יש להם שיפוט מקביל עם בתי המשפט האזרחיים בכל עניין אחר של מעמד האישי, אם כל הצדדים הנוגעים בדבר מסכימים לקבל את שיפוטם. כלומר, שכל משפט על אחד מארבעת העניינים הראשונים אינו יכול להתקבל בבית-דין אורחי גם אם שני הצדדים רוצים בכך.

אחד מהפרטים הוא למשל עניין צוואה. לפי דבר המלך במועצתו זהו עניין הניתן לשיפוט היחיד של בתי-הדין העדות. אולם חושבים רבים נוהגים לערוך צוואות בצורה האזרחית בהתאם לפקודת הירושה הישראלית. בצוואה כזו הוא יכול לקבוע למשל כי "הנני קובע כירש יחיד את אשתי, אם היא לא תהיה בחיים..." דבר זה אינו ברי-תוקף משפטי, ואף כי ניתנו כבר שני פסקי-דין בארץ אשר תמכו בחוקיות צוואה אזרחית הובאה השאלה מחדש בפני בית-המשפט העליון שקבע אחרת: גם אם אנשים מוכנים לומר על שיפוט רבני אין זאת אומרת כי מותר להם לעשות כן. עליהם לנסח את צוואתם בנוסח המקובל של הרבנות ובאמצעותה.

במקרים כאלה אשר יש לקבל בהם פסקי-דין עקרוני, בדבר שיפוט יחיד של בית-דין דתי, קובע דבר המלך במידת צוואה כי יוקם בית-דין מעורב מיוחד המורכב משני שופטים ומצביג של בית הדין הרבני, אשר צריך להכריע סופית.

הוראות אלה גרמו לסכסוכים רבים בבתי-המשפט בארץ, בעיקר עקב שתי בעיות בעלות חשיבות יוצאת מגדר הרגיל. **מי הוא בן עדה?** על כך החליט בית-המשפט העליון, לאחר הקמת מדינת ישראל, כי בהחשב עם תקנות כנסת ישראל (של הוועד הלאומי לשעבר), יש לראות כבן העדה היהודית אך ורק יהודי שנרשם בפנקס בוגרי הכנסת הזאת. רישום כזה נעשה על-ידי משרד כנסת ישראל באופן אוטומטי, הגם שכל אדם היה רשאי למסור לכנסת הודעה שאין ברצונו להמשיך ולהיות בן העדה היהודית. לאחר מסירת הודעה כזו נמחק שמו מהפנקס הנ"ל.

ישיבת בית-הדין הרבני בירושלים מתוך הפנקס, נחלק יהודי

התוצאה היא שכמעט כל העולים החדשים אינם בני העדה היהודית ואין לבתי-הדין הרבניים שיפוט יחיד בענייניהם. בעצם אסור להם אף לקבל על עצמם בכלל שיפוט בעניינים אלה, גם אם הנוגעים בדבר מסכימים לכך. אולם בבתי-הדין הרבניים אינם שואלים את הבאים אליהם אם אמנם נרשמו בפנקס הכנסת, והם פוסקים בענייניהם.

בארץ אין בכלל מנגנון אורחי בריסכות לסדר את ענייני המעמד האישי של אנשים אשר אינם רוצים להכניע לבתי-הדין הרבניים, ואלה נאלצים באין ברירה לפנות אל הרבנות.

מה זאת הסכמה? שאלה משפטית שנייה התעוררה ביחס לפסקה האומרת שבעניינים מסוימים יש לבתי-הדין הרבניים סמכות רק אם הנוגעים בדבר מסכימים לכך. מאחר שילד אינו רשאי להסכים לשום דבר, נפתחה דלת

ובכל העניינים, הנוגעים למינני אפוסטרופוס או לאימוץ ילד וכיוצא בזה, הוחלט כי אין לפנות אל בתי-הדין האזרחיים.

שליטת הרבנות לא עורערה

פסקי-הדין של בתי-הדין הרבני מוצאים לפועל על-ידי המנגנון של בית-המשפט האזרחי. אדם יכול לפנות לבית המשפט העליון ולהתנגד להוצאה לפועל אולם אינו יכול לערער על פסקי-הדין עצמו. במקרה זה לא ידון בית-המשפט העליון במשפט מחדש כי אם יבדוק רק אם היה מקרה של אי-שיפוט, או אם בית-הדין לא הורכב כחוק העדה. במקרים יוצאים מן הכלל אפשר לפנות לבית-המשפט האזרחי ול-התנגד לפסקי-דין המוגדר לצדק הסבבי, למשל: לא יוצא לפועל פסקי-דין המצווה על אשה לחזור לבעלה כנגד רצונה ענייני המעמד האישי של יהודים זרים, לרבות מחוסרי נתינות ישראלית, אשר אינם נכללים בגדר סמכויות בית-הדין הרבני, יש להביאם בפני בית המשפט האזרחי. אולם בהסכמה הדדית יכולים גם במקרים אלה לפנות לרבנות. מכל מקום אסור לבית-המשפט האזרחי לבית-הדין הדתי כאחד לתת צו לגירושין או לבטל נשואין של נתין זר. הדבר גרם בעבר לקשיים רבים: למשל כשנתין גרמני בימי השלטון הנאצי לא יכול היה להשיג צו גירושין מבית-המשפט הגרמני. אולם בבתי-הדין הרבניים ידעו עצה וכיום יכיר לים יהודים זרים להתגרש בפני בית-דין רבני. לפי המצב החוקי הנוכחי אין אפשרות לסדר נשואין או גטין בישראל אלא בפני בית-הדין הדתי בלבד. אין כל מנגנון לערוך טכס בלתי-דתי בלי חוקף חוקי, גם במקרה שנוון בפני בית-המשפט המחוזי בתל-אביב של נשואין שנערכו שלא בהסכמת הרבנות (העולם הזה 763) ואשר חלק יותם הוכרה על-ידי אותו בית-משפט, לא נשמעה כל טענה או סברה כי היו אלה נשואין לא-דתיים. המשפט התנהל סביב שאלת סמכותו של רב מסוים להשיא זוגות אשר לפי חוקי הרבנות — לא הדת — אינם יכולים להנשא. וכאשר הוצא פסקי-דין נגד הרבנות, היה זה פסקי-דין על מקרה מסוים, לא על צורה מסוימת של טכס נשואין דתי לעומת טכס אחר. עצם שליטתה המוחלטת של הרבנות על ענייני האישיות של האזרח לא נתערעה במאומה. לשם כך דרוש שהכנסת תחוקק חוקים חדשים — אשר רק הם יכולים לבטל את דבר המלך במועצתו על ארץ-ישראל, 1922.

המעניין הוא שבהרבה ארצות אחרות, ורובן דוקא קתוליות, אין תוקף לנשואין דתיים ורק נשואין אזרחיים הם ברי-תוקף. עם ארצות אלה נמנות ארצות כארגנטינה ובוליביה, צרפת וגרמניה. אמנם יש ארצות בהן אפשר לבחור בין נשואין דתיים ובין נשואין אזרחיים כאוסטרליה, בראזיל, אנגליה, שוודיה וארצות-הברית. אך רק ישראל היא הארץ המתקדמת היחידה המגבילה את הנשואין לנשואין דתיים בלבד, שוללת את תוקפם בכל מקרה אחר.

מחירו זה בגלל "הסדרים הבטלניים" קובל ד"ר קרליבך: "...המחזה החלמאי (שבוקר בוקר) 17 יהודים באים ונאנחים ומוזעים על גבי 17 אופניים מ"ד כוונים שונים של מערכות העיתונים השונים ומסתערים על אותו הרחוב ולעיתים על אותו גוש בתים... וכל אחד תבילה דקיקה של עיתונים בידו וכל אחד מתישב באמצע הדחוב ומקפל ו-אורז את גליון העיתון הדק שלו ועורך תמרוני קליעה אל הגוויזרות שלו ולפעמים שניים, שלושה אל אותה הגוויזרה..." ה-פתרון: הפצה מאוחדת.

לבסוף דוחה ד"ר קרליבך את הטענה שה-עיתונות הזקוקה למאמץ אלה דולר במט" בע זר (בחלק השבע מאות של היבוא) עניפה מדי. בעיקר בה מעטים יודעי קרוא, ומוספים 26 עיתונים יומיים, בסרייה — 33. לפי מדרים בינלאומיים ישראל היא בין ה-מדינות שאוכלוסיהן ממעטים בקניית עי-תונים (169 קוני עיתון על כל אדם תוש-בים) בהשוואה ל-596 לאלף באנגליה, למשל. הליקוי הגדול ביותר של העיתונות הישראלית: מיעוט שטחה. יש רק מדינה אחת בעולם בה תבנית העיתונים קטנה מה-תבנית הישראלית. המדינה: יפן, שעתיד-יה מופיעים בשני עמודים. רק אינדונזיה (בעלת 81 העיתונים היומיים) וישראל מס-תפקות בעיתונים יומיים של שניים עד אר-בעה עמודים.

(המשך בעמוד 10)

ישראל — כ־30% ההוצאות על-ידי מו-דעות, היתר — על-ידי מכירת העיתון. כי אין בארץ מפעלים משקים שיוכלו להרשות לעצמם פרסום בקנה המדה המקובל באר-צות המערב ומודעות-הענק ממלאות עמו-דים שלמים השכיחות במידה רבה בארצות-הברית, אנגליה וצרפת, לא הודפסו מעולם בישראל, מלבד במקרה אחד בו הבטיח עולה סיני חסר-אמצעים שיכון חצי-חינם מעל מודעת-ענק בת עמוד ונתבע, בסופו של דבר, למשפט על שלא שילם את דמי המודעות.

אי-חלוקת זאת במודעות גרמה לכך ש-ישנם בישראל עיתונים שהיו יכולים, לוא נאלצו לכך, להתקיים על הקורא בלבד, לו-תר על המודעות שאינן ממלאות יותר מ-שליש שטח העיתון. והנה אידיאל אשר עיתונות המערב ביקשה להגיע אליו ולא יכלה.

בבוקר, מחזה חלמאי. אין משכור-תו של עיתונאי רבה במיוחד. עורך ראשי של עיתון השתכר בחודש יוני 1952 190 לירות בלבד (וזה כולל את תוספת היוקר-הרשמית) שעה שמוכר-עיתונים מצליח ה-מוכר שש, שבע מאות עיתוני ערב ומעט-שבועונים בסניה טובה, דרויח 150—180 לירות לחודש. ליד-עורר, המוכר למטה מ-מאתיים לגיונות ליום, משתכר לפחות 30 ל"י לחודש.

הפצת העיתון עולה עד שתי חמישיות מ-

תפק בסקירות השגרתיות של קליטת הע-ליה ומצב המשק ורשימת מספרי הטל-פון של מערכות העיתונות. על 120 עמודים צפופי שורות משתרע מחקר ראשון במי-נו, ידע העיתונות בישראל.

שעת צורך אידיאל. למרות שה-מספרים מבוססים בחלקם הגדול על תקר-פה שלפני המדיניות הכלכלית החדשה, ש-פגעה קשה במשק העיתונות, אפשר ללמוד מהם הרבה. התפוצה הממוצעת של כל אחד מעשרים עיתוני ישראל (17 עיתוני הבוקר, מהם ששה לועזיים, ושלושה עיתוני הע-רב) היא 12 אלף טפסים. בגלל התנגדותם של כמה עיתונים אין מפרסמים את מספרי-התפוצה לכל עיתון, אך ברור שתפוצתם של שלושה עיתונים (כנראה מעריב, דבר והארץ) עולה על 25 אלף גליונות ליום.

המיוחד בעיתונות הישראלית, בה הוש-קצו כארבעה מיליון לירות ושהכנסתה הש-נתית אינה עולה על כסום זה, היא מפלג-תיותה היתרה (שמונה מעיתונות שייכים למפלגות במישור). שוני נוסף: אי-קיום-הנוהג החוצלארצי של כ־60% מהו-צאות העיתון על-ידי מודעות. המקובל ב-

תובע ושופט-השלום יעקב בריזאב בו נת-לבנו פרטי המקרה ושאלות התובע לנהג-הגיע תורו של חרלף שטען כי המקרה היה בגדר פיקוח נפש והעבירה בוצעה מחמת הכרח. חרלף לא הסתפק בכך, האשים את המשטרה שהשהה לקראת ביצוע תקנות, בלי לשקול את רקע העבירה.

שופט השלום בריזאב קיבל את דעתו של עורך-הדין החיפאי ויזכה את הנהג. קבע השופט בפסקי-דין: "השופט (המשטרה) הסתמך על הפירוש היבש של התקנות אשר אסורות, לדעתו, בכל המסיבות לנהוג במ-כוניות... עליו לדייק ולהזהר פן מעשהו יג-רום נזק בלתי חוזר לאזרח וכמובן גם למ-דינה". אולם גם השופט לא הסתפק בשלו-הסופי: "אין לי, כמירכין, כל צורך להדגיש-שחולמרת התקנות מנוגדת לפי ניסוחן למו-שג היהדות, ראה הוראות חוק דתי בעניין פיקוח נפש".

בזה לא נגמר העניין. כשביקש בוכבינדר את רשימותיו, הוסבר לו שהם הועברו ל-מטה המחוז בטבריה ולמרות שהנהג הכפר-תבורי זוכה הוא ייאלץ להמנע מנהיגה במ-כוניות מוכר כמה ימים עד שיוחזרו לו רשו-יותיו שנשללו ממנו שלא כדורש.

עיתונות

בין יפאן ואינדונזיה

ספר השנה ה-11 של אגודת העיתונאים איננו משעמם כרגיל. השנה אין הוא מס-